

УДК 342.922:347.994

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.9.25>**Роман Савчук,**

канд. юрид. наук,

директор

Івано-Франківського юридичного інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

УЧАСТЬ ПЕРЕКЛАДАЧА ПІД ЧАС РОЗГЛЯДУ АДМІНІСТРАТИВНОЇ СПРАВИ ПО СУТІ

Стаття присвячена дослідженню механізму участі перекладача під час розгляду адміністративної справи по суті з урахуванням її особливостей на кожному з етапів цієї стадії адміністративного процесу: відкриття розгляду справи по суті; з'ясування обставин справи та дослідження доказів; судових дебатів; ухвалення рішення.

Встановлено, що залучення перекладача до участі в адміністративному судочинстві передбачає виконання судом таких дій: встановлення підстав для залучення перекладача; здійснення виклику перекладача; пересвідчення в особі та компетентності перекладача і з'ясування відсутності підстав для відводу; прийняття процесуального рішення про залучення перекладача; роз'яснення перекладачу його прав, обов'язків та попередження про відповідальність; складання перекладачем присяги.

Обгрунтовано, що здійснення судом дослідження доказів зумовлює різні форми участі перекладача в адміністративному судочинстві. Під час розгляду адміністративної справи по суті перекладач здійснює два види перекладу: 1) усний, який використовується під час проведення процесуальних дій, спілкування перекладача з особою, яка не володіє мовою судочинства, під час розгляду справи по суті; 2) письмовий, який здійснюється у разі, коли необхідно здійснити переклад письмового документу на мову судочинства або з мови судочинства для вручення копій цього документу особі, яка не володіє мовою судочинства, або перекласти документ, отриманий від вказаної особи, на мову судочинства для приєднання перекладу до матеріалів адміністративної справи.

З'ясовано, що для перекладача судові дебати є досить складною частиною розгляду справи по суті, що зумовлено правовими, психологічними та мовними особливостями виступів, своєрідністю позицій і висунутих вимог.

Із метою удосконалення порядку залучення та участі перекладача під час розгляду адміністративної справи по суті обгрунтовано доцільність внесення до КАС України змін і доповнень, якими: 1) передбачити у частині 1 статті 200 «Роз'яснення перекладачеві його прав та обов'язків, присяга перекладача», окрім закріплених нею обов'язків головуючого у судовому засіданні, також його обов'язки пересвідчитися в компетентності перекладача та попередити його під розписку про адміністративну відповідальність за неповагу до суду або встановлених у суді правил, злісне ухилення перекладача від явки до суду, відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків; 2) доповнити статтю 251 «Вручення судового рішення» частиною 13, якою передбачити, що обов'язок надання особам, які беруть участь у справі та не володіють мовою судочинства, судових рішень, якими суд закінчує розгляд справи по суті, у перекладі на мову, якою вони володіють, а також встановити обов'язковість перекладу інших процесуальних документів, надання копій яких передбачено КАС України лише за клопотанням зазначених осіб.

Ключові слова: перекладач, розгляд справи по суті, відкриття розгляду справи, з'ясування обставин справи, дослідження доказів, судові дебати, ухвалення рішення.

Постановка проблеми. Особливістю адміністративного судочинства є його стадійність, тобто його послідовний розвиток відповідно до визначених законом стадій, які відображають зміст процесуальної діяльності суду та учасників адміністративного процесу. Всі стадії адміністративного процесу тісно пов'язані між собою спільним завданням, принципами провадження. Водночас кожна окрема стадія відрізняється від інших конкретними завданнями, при-

таманними тільки їй, колом учасників, специфічними процесуальними відносинами і формою провадження, а також прийнятими підсумковими рішеннями.

Одним з учасників адміністративного процесу є перекладач, який підлягає залученню в будь-якій стадії адміністративного процесу у разі неволодіння учасником мовою судочинства. Дослідження процесуального порядку залучення та участі перекладача в адміністративному судочинстві

є актуальним і має вагоме теоретичне та прикладне значення. Це пояснюється тим, що, з одного боку, його участь є гарантією забезпечення прав учасників адміністративного судочинства на судовий захист, справедливий судовий розгляд, а з іншого – гарантією дотримання принципів адміністративного судочинства, визначених ст. 2 КАС України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Окремі питання залучення та участі перекладача в адміністративному судочинстві досліджували у своїх працях М.М. Аракелян, Т.О. Коломоєць, О.М. Михайлов та інші вітчизняні та зарубіжні вчені. Водночас ними недостатньо уваги приділено розкриттю механізму участі перекладача в стадії розгляду справи по суті, у зв'язку з чим вказана проблематика є актуальною та потребує дослідження.

Метою статті є дослідження механізму участі перекладача під час розгляду адміністративної справи по суті.

Виклад основного матеріалу. Розгляд справи по суті є центральною стадією адміністративного судочинства та передбачає здійснення судом за участю учасників адміністративного процесу повного, всебічного й об'єктивного встановлення обставин справи та ухвалення законного й обґрунтованого судового рішення. Як передбачає ст. 192 КАС України, завданням розгляду справи по суті є розгляд та вирішення спору на підставі зібраних у підготовчому провадженні матеріалів, а також розподіл судових витрат [1].

Згідно з нормами КАС України розгляд справи по суті включає в себе такі етапи: відкриття розгляду справи по суті; з'ясування обставин справи та дослідження доказів; судові дебати; ухвалення рішення.

На етапі відкриття розгляду справи по суті головуючий після відкриття судового засідання, відповідно до ст. 200 КАС України, встановлює особу перекладача та роз'яснює перекладачеві його права та обов'язки, встановлені ст. 71 цього Кодексу, і попереджає його під розписку про кримінальну відповідальність за завідомо неправильний переклад і за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків. Після цього головуючий приводить перекладача до присяги, яка проголошується ним усно, після чого перекладач підписує текст присяги. Підписаний перекладачем текст присяги та розписка приєднуються до справи [1]. Такий порядок судового розгляду зумовлений тим, що всі процесуальні дії мають бути зрозумілими для учасників процесу, а це вимагає участі в адміністративній справі належним чином допущеного

перекладача. Проте вбачається за доцільне попереджати перекладача не лише про кримінальну відповідальність, але й про адміністративну, зокрема: за неповагу до суду або встановлених у суді правил, за злісне ухилення перекладача від явки до суду, за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків.

При цьому, як свого часу вказував пленум ВАС України в постанові «Про судову практику розгляду спорів щодо статусу біженця та особи, яка потребує додаткового або тимчасового захисту, примусового повернення і примусового видворення іноземця чи особи без громадянства з України та спорів, пов'язаних із перебуванням іноземця та особи без громадянства в Україні» від 25.06.2009 р. № 1, судам слід урахувати, що в разі порушення ними вимог, установлених ст. 125 КАС України (нероз'яснення перекладачеві його прав і обов'язків, попередження його про кримінальну відповідальність, неприведення до присяги), якщо перекладач допустив помилки у перекладі, і ці помилки вплинули на реалізацію особами, які беруть участь у справі, їхніх прав та обов'язків чи призвели до неправильного встановлення обставин у справі, судові рішення може бути скасоване за наслідками розгляду справи в суді вищої інстанції [2].

Якщо ж перекладач не був залучений до участі в адміністративному судочинстві під час підготовчого провадження, учасник справи, який не володіє мовою судочинства, може заявити клопотання про його залучення у порядку ст. 204 КАС України. З огляду на вказану норму головуючий з'ясовує, чи мають учасники справи заяви чи клопотання, пов'язані з розглядом справи, які не були заявлені з поважних причин у підготовчому провадженні або в інший строк, визначений судом, та вирішує їх після заслуховування думки інших присутніх у судовому засіданні учасників справи [1].

Крім того, суд може за власною ініціативою залучити перекладача. Так, Городнянський районний суд Чернігівської області своєю ухвалою від 22.01.2014 р. у справі № 732/66/14 за адміністративним позовом ОСОБА_1 до управління Пенсійного фонду України в Городнянському районі Чернігівської області про визнання незаконними дій органу владних повноважень щодо обчислення, призначення, перерахунку та здійснення виплати щомісячної державної допомоги дітям війни залучив до участі у справі перекладача – особу, яка володіє технікою спілкування з глухими, німими чи глухоніми. При цьому суд зазначив, що до початку судового розгляду судом вста-

новлена необхідність залучення до участі у справі перекладача з огляду на таке. Під час відкриття судового засідання встановлено, що позивачка є інвалідом по слуху, представника з належно оформленими повноваженнями позивачка не має, сплатити вартість перекладача позивачка не має матеріальної можливості. Особливість адміністративного судочинства полягає у активній ролі суду. Саме на суд покладено обов'язок вживати передбачені законом заходи, необхідні для всебічного і повного з'ясування обставин у справі. Тобто адміністративний суд має повністю встановити обставини справи, щоб ухвалити рішення. Враховуючи, що позивачка має вади слуху, з метою забезпечення спроможності позивачки повноцінно приймати участь у справі суд вважає за необхідне залучити з Чернігівської обласної організації Українського товариства глухих перекладача – особу, яка володіє технікою спілкування з глухими, німими чи глухонімими [3].

Таким чином, залучення перекладача до участі в адміністративному судочинстві передбачає виконання судом таких дій: встановлення підстав для залучення перекладача; здійснення виклику перекладача; пересвідчення в особі та компетентності перекладача і з'ясування відсутності підстав для відводу; прийняття процесуального рішення про залучення перекладача; роз'яснення перекладачу його прав, обов'язків та попередження про відповідальність; складання перекладачем присяги.

Наступним етапом розгляду адміністративної справи по суті є з'ясування обставин справи та дослідження доказів. Відповідно до вимог КАС України на цьому етапі суд: 1) заслухавши вступне слово учасників справи, з'ясовує обставини, на які учасники справи посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень; 2) у порядку, визначеному в підготовчому засіданні у справі, безпосередньо досліджує докази, якими вони обґрунтовуються: письмові та електронні докази, висновки експертів, пояснення учасників справи, викладені в заявах по суті справи, показання свідків, речові докази (ч. 1 ст. 210 і ч. 1 ст. 211) [1]. Здійснення судом дослідження доказів зумовлює різні форми участі перекладача в адміністративному судочинстві.

Ч. 1 ст. 71 КАС України передбачає дві форми перекладу: усний і письмовий переклади [1]. Усний переклад використовується під час проведення процесуальних дій, спілкування перекладача з особою, яка не володіє мовою судочинства, під час розгляду справи по суті. Письмовий переклад здійснюється у разі, коли необхідно здійснити переклад письмового документа на мову судочинства

або з мови судочинства для вручення копій даного документа особі, яка не володіє мовою судочинства, або перекласти документ, отриманий від вказаної особи, на мову судочинства для приєднання перекладу до матеріалів адміністративної справи.

На цьому етапі розгляду справи по суті основною формою діяльності перекладача здебільшого є усний послідовний переклад усіх процесуальних дій. При цьому, як зазначається вченими, головуєчий у справі зобов'язаний: 1) створювати в судовому засіданні необхідні умови для здійснення якісного перекладу; 2) вживати всіх заходів, щоб перекладач мав реальну можливість перекладати повно і точно все, що відбувається в суді [4, с. 155]; 3) стежити за тим, щоб в кожному випадку перекладачу було надано достатньо часу для здійснення точного і повного перекладу; 4) у процесі розгляду справи по суті з'ясовувати в особи, яка користується послугами перекладача, чи зрозумілий їй переклад; 5) звертати увагу перекладача на дослівний переклад інформації про обставини, що мають істотне значення для справи; 6) не обмежуватися в процесі розгляду справи по суті тільки перекладом в усній формі, а якщо виникають труднощі у здійсненні повного і точного перекладу оголошуваних документів, замінювати її письмовою [5, с. 14].

У разі складності усного перекладу письмових документів, що містять спеціальні терміни, аргументовано вбачається позиція В. Бозрова і В. Кобякова про те, що після оголошення головуєчим таких документів вони передаються перекладачу, який робить їх дослівний переклад для учасника, який користується послугами перекладача. У разі необхідності головуєчий оголошує перерву, а після перекладу таких документів він повинен переконатися, що їх зміст зрозумілий особі, яка не володіє мовою судочинства [6, с. 14].

Водночас викликає зауваження вказівка науковців на необхідність здійснення дослівного перекладу, адже переклад юридичних текстів полягає в процесі передачі оригінального тексту на мову перекладу зі збереженням юридичної сили документа. Як вказує В.В. Гайдай, до основних проблем під час перекладу юридичних текстів належить проблема термінологічних колізій, яка тісно пов'язана з необхідністю перекладача переходити не лише з однієї мови на іншу, а й від однієї правової системи до іншої. Звідси впливає залежність ступеня складності перекладу юридичного тексту від ступеня спорідненості правових систем мов оригіналу та перекладу. Головною лінгвістичною проблемою юридичного перекладу є відсутність еквівалентної термінології

в різних мовах. Подолання цих проблем вимагає від перекладача постійного порівняння правових систем, використання чітко визначених термінів для кожної ситуації та послідовного дотримання принципів і правил юриспруденції [7, с. 50].

Після закінчення з'ясування обставин справи та дослідження доказів суд переходить до судових дебатів, у яких виступають з промовами (заключним словом) учасники справи (ч. 1 ст. 225 КАС України) [1]. Як вказує М.М. Ясинок, змістом судових дебатів є співставлення сторонами процесу своїх правових позицій перед судом на основі досліджених у судовому процесі доказів, а їх суть зводиться до інтерпретації змісту доказів з метою переконання суду в правильності своєї правової позиції [8, с. 12–13].

Для перекладача судові дебати є досить складною частиною розгляду справи по суті. Це зумовлюється правовими, психологічними та мовними особливостями виступів, своєрідністю позицій і висунутих вимог. Г.В. Абшилава, досліджуючи участь перекладача у судових дебатах у кримінальному судочинстві, вказує на необхідність у кожному випадку роз'яснювати перекладачеві зміст і порядок дебатів сторін [4, с. 159]. При цьому, як зазначає А.П. Чужакін, це дозволить йому: 1) спланувати мовне спілкування, сконцентруватися, активізувати пам'ять, впоратися з хвилюванням і уникнути паніки перед початком перекладу промов; 2) врахувати рівень їх професійної підготовки, ступінь знання мови, манеру говоріння та публічного виступу; 3) вибрати темп мовного спілкування, відповідну інтонацію, лексику, а також інші лінгвістичні прийоми перекладу; 4) мобілізувати лексичні, стилістичні та інтонаційні можливості для уникнення емоційного напруження виступу того чи іншого оратора; 5) зберегти доброзичливу неупередженість і тим самим згладити перепади і сплески негативних емоцій учасників процесу; 6) підготуватися до використання перекладацького скоропису для того, щоб уникнути неточностей, втрати інформації, викладеної в промовах; 7) розрахувати тривалість перекладу промов на державну мову, а також на мову, якою володіє відповідний учасник процесу [9, с. 26].

Завершальним етапом розгляду справи по суті є ухвалення рішення, що передбачає його постановлення судом і подальше проголошення у судовому засіданні. При цьому законодавцем не передбачено обов'язковості перекладу рішення адміністративного суду ні усно під час проголошення, ні письмово для вручення особі, яка не володіє мовою судочинства. Проте участь перекладача під

час оголошення рішення є обов'язковою, як і у разі роз'яснення судового рішення в порядку ст. 254 КАС України.

Наприклад, відповідно до ч. 4 ст. 376 КПК України, якщо обвинувачений не володіє державною мовою, то після проголошення вироку перекладач роз'яснює йому зміст резолютивної частини судового рішення [10]. Хоча це положення з позиції його реалізації є далеким від досконалості, воно все ж таки закріплює обов'язковість доведення до відома обвинуваченого змісту кінцевого рішення суду мовою, якою він володіє.

Вважаємо, що в адміністративному судочинстві потрібно закріпити подібне за змістом положення та, відповідно, передбачити, що судові рішення, якими суд закінчує розгляд справи по суті, надаються особам, які беруть участь у справі та не володіють мовою судочинства, у перекладі на мову, якою вони володіють. Переклад інших процесуальних документів, надання копій яких передбачено КАС України, здійснюється лише за клопотанням зазначених осіб.

Письмовий переклад процесуального документу повинен бути зроблений повно і правильно, без будь-яких скорочень, з дотриманням його структури. Текст перекладу процесуального документу підлягає підписанню перекладачем на кожній сторінці. Текст перекладу процесуального документу складається у двох примірниках, один з яких долучається до матеріалів адміністративної справи, а другий вручається особі.

Висновки

Наведене дозволяє дійти висновку про те, що перекладач підлягає залученню судом як за клопотанням учасників адміністративного процесу, так і з власної ініціативи суду та бере участь на всіх етапах розгляду адміністративної справи по суті: відкриття розгляду справи по суті; з'ясування обставин справи та дослідження доказів; судові дебати; ухвалення рішення. Під час розгляду адміністративної справи по суті перекладач здійснює два види перекладу: 1) усний, який використовується під час проведення процесуальних дій, спілкування перекладача з особою, яка не володіє мовою судочинства, під час розгляду справи по суті; 2) письмовий, який здійснюється у разі, коли необхідно здійснити переклад письмового документу на мову судочинства або з мови судочинства для вручення копій цього документу особі, яка не володіє мовою судочинства, або перекласти документ, отриманий від вказаної особи, на мову судочинства для приєднання перекладу до матеріалів адміністративної справи.

Із метою удосконалення порядку залучення та участі перекладача під час розгляду адміністративної справи по суті вбачається за доцільне внести до КАС України такі зміни і доповнення:

1) частину 1 статті 200 «Роз'яснення перекладачеві його прав та обов'язків, присяга перекладача» викласти у такій редакції:

«1. Головуючий у судовому засіданні встановлює особу перекладача, пересвідчується у його компетентності, роз'яснює перекладачеві його права та обов'язки, встановлені статтею 71 цього Кодексу, і попереджає його під розписку про адміністративну відповідальність за неповагу до суду або встановлених у суді правил, злісне ухилення перекладача від явки до суду, відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків та про кримінальну відповідальність за завідомо неправильний переклад і за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків»;

2) доповнити статтю 251 «Вручення судового рішення» частиною 13 у такій редакції:

«13. Судові рішення, якими суд закінчує розгляд справи по суті, надаються особам, які беруть участь у справі та не володіють мовою судочинства, у перекладі на мову, якою вони володіють. Переклад інших процесуальних документів, надання копій яких передбачено цим Кодексом, здійснюється лише за клопотанням зазначених осіб».

Roman Savchuk. Participation of the translator during the consideration of the administrative case

The article is devoted to the research of the mechanism of the translator's participation in the consideration of the administrative case on the merits, taking into account its features at each phase of this stage of the administrative process: opening the trial on the merits; clarifying the circumstances of the case and examining the evidence; judicial debates; decision making.

It is established that the involvement of an interpreter in the administrative proceedings involves the court to perform the following actions: establishing the grounds for the involvement of an interpreter; calling an interpreter; verification of the identity and competence of the translator and clarification of the absence of grounds for recusal; making a procedural decision to hire an interpreter; explaining to the translator his rights, responsibilities and warnings about responsibility; taking an oath by a translator.

It is substantiated that the court's examination of evidence causes various forms of participation of the translator in administrative proceedings. During the consideration of an administrative case, in essence, the translator performs two types of translation: 1) oral, which is used during proceedings, communication between the translator and a person who does not speak the language of the proceedings, when considering the case on the merits; 2) written, which is carried out when it is necessary to translate a written document into the language of the proceedings or from the language of the proceedings to serve copies of the document to a person who does not speak the language of the proceedings, or translate a document received from the specified person into the language of the proceedings to the materials of the administrative case.

It has been found that for the translator, the court debate is a rather complex part of the consideration of the case on the merits, due to the legal, psychological and linguistic features of the speeches, the originality of the positions and the requirements.

In order to improve the procedure for attracting and participating an interpreter during the administrative case, the expediency of making changes and additions to the Code of administrative procedure of Ukraine is substantiated, which: 1) provide in part 1 of Article 200 "Explanation of the translator's rights

Список використаних джерел:

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.
2. Про судову практику розгляду спорів щодо статусу біженця та особи, яка потребує додаткового або тимчасового захисту, примусового повернення і примусового видворення іноземця чи особи без громадянства з України та спорів, пов'язаних із перебуванням іноземця та особи без громадянства в Україні: постанова пленуму Вищого адміністративного суду України від 25.06.2009 р. № 1. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001760-09.
3. Ухвала Городнянського районного суду Чернігівської області від 22.01.2014 р. у справі № 732/66/14. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36986462>.
4. Абшилава Г.В. Процессуально-правовые и гуманитарные проблемы участия переводчика в уголовном судопроизводстве России : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Москва, 2005. 203 с.
5. Бозров В., Кобяков В. Об участии переводчика в суде. *Советская юстиция*. 1993. № 8. С. 14.
6. Бородин І. Про сутність адміністративної юстиції. *Право України*. 2000. № 2. С. 15–17.
7. Гайдай В.В. Особливості перекладу судових рішень як виду юридичних текстів. *Держава та регіони. Серія: Гуманітарні науки*. 2016. № 3-4. С. 48–51.
8. Ясинок М.М. Судові дебати: право, психологія, риторика : монографія. Київ : Алерта, 2014. 171 с.
9. Чужакін А.П. Общая теория устного перевода и переводческой скорописи. Москва : Р. Валент, 2002. 160 с.
10. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

and responsibilities, translator's oath", in addition to the duties of the presiding judge at the court hearing, also his duties to verify the competence of the translator and warn him against a receipt of administrative liability for contempt of court or rules established in court, malicious evasion of the translator from appearing in court, refusal without respect the reasons for the performance of his duties; 2) supplement Article 251 "Service of a judgment" with part 13, which stipulates that the obligation to provide persons who participate in the case and do not speak the language of the proceedings, court decisions by which the court concludes the case on the merits, translated into language, which they own, as well as to establish the obligation to translate other procedural documents, copies of which are provided by the CAP of Ukraine only at the request of these persons.

Key words: translator, consideration of the case on the merits, opening of the case, clarification of the circumstances of the case, examination of evidence, court debate, decision-making.

